

дбайливого вихователя своїх дітей, турботливого батька, уважного чоловіка. Адже діти у “закритих” установах позбавлені можливості бачити особливості повсякденної поведінки і відносин дорослих, ставлення до інших чоловіків та жінок, що ускладнює формування батьківських почуттів у юнаків, що надалі може негативно позначитися на їхньому ставленні до власних дітей.

Школа-інтернат покликана здійснювати спеціально організовану навчально-виховну та корекційно-розвивальну роботу з підготовки вихованців до самостійної життєдіяльності, частиною якої є формування у юнаків соціальної ролі “сім’янин”.

Розкриті в цій статті питання не вичерпують усіх аспектів проблеми формування готовності юнаків шкіл-інтернатів до сімейного життя. Досі не визначено оптимальні шляхи формування готовності юнаків до виконання ролі сім’янина.

Література

1. Гусак Н. І. Підготовка юнаків-старшокласників до виконання соціальних ролей чоловіка та батька : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / Гусак Надія Іванівна / Харківський нац. університет імені В.Н. Каразіна. – Х, 2005. – 222 с.

В. В. Івашковський

м. Київ

ФІЗИЧНІ ЗАНЯТТЯ В ПРОЦЕСІ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКА

Анотація. У статті розкрито та теоретично обґрунтовано значення фізичного виховання школярів для розвитку та удосконалення особистості суб’єкта громадянського суспільства, розглянуто особистість як суб’єкт і об’єкт суспільних стосунків у спорті.

Ключові слова: фізичне виховання, фізична культура і спорт; суб’єкт громадянського суспільства, суперництво, громадянське становлення, вікові особливості.

У формуванні особистості школяра в процесі занять фізичною культурою і спортом, гармонійному розвитку особистості суб’єкта громадянського суспільства, у підготовці молоді до самостійного життя, праці та захисту Батьківщини зростає значення фізичного виховання та впровадження його у повсякденне життя. Слід налагодити справу так, щоб кожна особистість змолоду піклувалася про власне фізичне удосконалення, володіла знаннями в галузі гігієни і медичної допомоги, вела здоровий спосіб життя.

Фізичне виховання та спорт є видом громадської діяльності, яка здійснюється в умовах постійної взаємодії з партнерами та супротивниками, під керівництвом педагогів та тренерів. Тому в фізичному вихованні чітко виявляються і соціально-психологічні закономірності, що віддзеркалюють суспільні стосунки, які повинні враховуватися і використовуватися при формуванні суб’єкта громадянського суспільства, адже фізичне виховання є одним із основних елементів загальної системи громадянського виховання молоді.

Особистість як суб’єкт і об’єкт суспільних стосунків у спорті

Людина з перших кроків свого життя потрапляє під вплив суспільних

стосунків, трансформованих через виховання з боку батьків (у сім'ї), вихователів (у яслах та дитячому садку), вчителів (у школі) і т.ін. Суспільство з належними йому виробничими, політичними та ідеологічними відносинами формує погляди, світогляд, ідеологію та мораль людини. Тому людина є об'єктом суспільних відносин, сприймає норми й настанови суспільства, соціальної групи, до якої вона належить.

З віком людина взаємодіє зі всезростаючою кількістю соціальних груп. У кожній групі вона сприймає характерні для неї соціальні настанови і норми поведінки. У сім'ї вона отримує, наприклад, уявлення про родинні стосунки, про відносну автономність життя сім'ї. У школі засвоює правила суспільного життя, на виробництві – етику виробничих відносин і т. ін. Контакти з різними соціальними групами роблять людину духовно багатшою, більш зрілою соціально.

У різних соціальних групах особистість може відігравати різну роль (соціальну функцію особистості). Цей бік життя людини, у якому вона виступає вже як активна ланка, тобто як суб'єкт, був зрозумілим ще в Стародавній Греції. Платон висловлювався про трагедію і комедію життя, у якій люди відіграють ролі, накреслені долею чи богами. Звичайно, людина обирає соціальні ролі більшою мірою самостійно (хоча доля випадку і не виключена) або, врешті-решт, узгоджує їх з певними умовами життя, причому протягом життя ці ролі змінюються [1].

Особи, які займаються спортом, належать, окрім інших соціальних груп, до специфічної групи – спортсменів. Ця група формується спортом як соціальним явищем, яке є формою суспільних стосунків у певній (спортивній) галузі діяльності. Соціальна група спортсменів також має власні настанови і норми поведінки, власні соціальні цінності. Тому спорт формує людину як особистість не меншою мірою, ніж навчальна та трудова діяльність. Спортсмен виступає не лише, як об'єкт впливу спорту, а й як суб'єкт, як активний учасник певних соціальних відносин в галузі спорту, сприяючи високими спортивними досягненнями створенню духовних цінностей, розширяючи уявлення людства про його можливості. Беручи на себе роль спортсмена, людина прагне поводити себе так, щоб відповідати узагальненому еталонові особистості, яка займається спортом: виявляти силу, вправність, мужність, чесність тощо. Припинивши активні заняття спортом, вона може обрати для себе інші спортивні ролі: тренера, судді, спортивного керівника. Звичайно, зі зміною ролі частково змінюється і характеристика особистості.

Між розвитком суспільства і особистості існує органічний зв'язок, взаємообумовленість. Поведінка і спосіб життя особистості залежать від рівня усвідомлення нею об'єктивних закономірностей суспільного розвитку, від розуміння власної ролі в житті суспільства. Це стосується і спортсменів, активність і прагнення яких можуть бути спрямованими на користь суспільству чи лише на себе. Спорт, з його боротьбою, жагою перемоги за недостатньо організованої виховної роботи, може сформувати егоцентричну особистість.

Особистість характеризується спрямованістю, соціальною позицією, індивідуальністю.

Спрямованість особистості, яка визначає всю психічну, а часто й практичну діяльність людини, містить в собі мотиви її вчинків та дій. Для спортсмена спрямованість полягає у підкоренні всього його життєвого устрою досягненню висунутої спортивної мети, наприклад, виконанню нормативу майстра спорту. Поряд із позитивними аспектами розвитку особистості (концентрація її зусиль у певному напрямі) спрямованість у низці випадків може призводити і до однобічного розвитку особистості. Наприклад, значні тренувальні навантаження через недолік вільного часу можуть гальмувати духовний розвиток спортсмена.

Однак сама по собі спрямованість ще не визначає суспільну позицію спортсмена як соціально зрілої особистості. Важлива соціальна позиція особистості, тобто система її ставлення до матеріальних умов життя, суспільства, людей, обов'язків – особистих і суспільних. Позиція особистості характеризує її моральний склад, соціальні настанови, розвиток почуття пошани, обов'язку. Щодо цього вітчизняний спорт дає безліч прикладів соціальної зрілості спортсменів нашої країни: виявлення ними патріотизму, інтернаціональної солідарності, мужності та героїзму при захисті Батьківщини у різних військових бойових ситуаціях. Зараз не завадило б згадати футбольний матч, влаштований гітлерівцями між німецькою командою та футболістами київського “Динамо”. Незважаючи на попередження з боку німців, що кияни мають будь-що програти, інакше будуть розстріляні (і зустрічей було кілька), динамівці все ж виграли.

Вікові особливості зміни вегетативних функцій у процесі тренування

Виявити рівень тренуваності за вегетативними показниками у юних спортсменів значно важче, ніж у дорослих. По-перше, підвищення рівня тренуваності у школярів відбувається паралельно їхньому віковому розвитку, тому за показниками, зареєстрованими в стані спокою, важко диференціювати вплив природного розвитку і цілеспрямованого (у процесі тренування). По-друге, старші школярі внаслідок кращого фізичного розвитку здатні витримувати більше навантаження, ніж молодші школярі. Це перешкоджає порівнянню і оцінюванню вегетативних зрушень при виконанні максимального навантаження.

У юних спортсменів частіше, ніж у дорослих, зазначаються так звані атипові реакції на стандартне м'язове навантаження. За допомогою проб у молодших школярів та підлітків не завжди вдається виявити пристосованих до фізичного навантаження. Водночас у нетренованих підлітків трапляється нормотонічна реакція з коротким відновлювальним періодом, характерна для дорослих тренуваних спортсменів.

Пристосування до навантаження у дітей молодшого та середнього шкільного віку відбувається за рахунок більш вираженого пришвидшення серцевої діяльності і меншого збільшення ударного об'єму. Тому зниження частоти серцевих скорочень, яке є суттєвим показником росту тренуваності, у юних спортсменів виражене менше, ніж у дорослих спортсменів.

Більш надійними характеристиками зростання тренуваності у юних спортсменів є показники зовнішнього дихання. У них у всіх вікових групах

значніші сила і витривалість дихальних м'язів, розмах дихальних рухів, життєва ємність легень, легенева вентиляція.

Таким чином, вихідні характеристики ставлення до спортивної діяльності – від ініціативності, самостійності, ретельності до неучасті в ній і навіть створення перешкод для залучення інших – різні у всіх підлітків, процес становлення спортивної активності у більшості підлітків плине стрибкоподібно, що пояснюється не лише психологічними особливостями віку та індивідуальними можливостями, а й вибіркоким ставленням до спортивної діяльності.

Література

1. Платон. Собрание сочинений : в 4 т. / Платон. – Т. 3. – М. : Мысль, 1993. – С. 412.
2. Макаренко А.С. Соч. в 7-ми т. / А.С. Макаренко. – М., 1958. – Т. 5. – С. 398.
3. Сухомлинський В.О. З чого починається громадянин / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори в 5-ти т. – Т. 5. – С. 359-365. – К. : Радянська школа, 1977. – 639 с.
4. Платонов К.К. О системе психологии. / К.К. Платонов. – М., 1972. – С. 153.

О. І. Ігнатова

м. Київ

ПРОФОРІЄНТАЦІЙНА РОБОТА ШКОЛИ-ІНТЕРНАТУ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Анотація. Розглянуто різні підходи до визначення професійно важливих якостей старшокласників, форми і методи їх формування, що набули визнання в сучасних умовах.

Ключові слова: професійні якості, профорієнтація, старшокласники, форми і методи профорієнтаційної роботи.

Реалії сучасного суспільства призвели до руйнування духовних цінностей, світоглядних переконань молодого покоління. Як наслідок, значна частка школярів, у тому числі й тих, які виховуються в закладах інтернатного типу, орієнтуються лише на легкий заробіток, вважаючи, що його можна одержати шляхом перепродажу, а не виробництва товарів. Продуктивна праця як засіб задоволення матеріальних і духовних потреб поступається місцем престижу прибутків за будь-яку ціну. Такий стан актуалізує важливість забезпечення професійного самовизначення старшокласників як передумови успішного залучення до професійної діяльності, визначення якостей, формування яких дало б змогу зростаючій особистості ефективно розв'язати проблему свого професійного майбутнього.

До визначення й характеристики професійно важливих якостей старшокласників у процесі профорієнтаційної роботи звертаються Л. Барановська, В. Блюмкін, І. Вільш, З. Охріменко, Т. Сорочан, В. Синявський та інші.

Профорієнтаційні можливості виховання професійно важливих якостей розкриті в працях Л. Ашихміної, Ю. Барабаша, Р. Позінкевича, Б. Федоришина та інших.

Кожна професійна діяльність вимагає від фахівця наявності певного спеціального набору особистісних якостей. Проте в сучасній науковій літературі